

Renata Aleksandrowicz

Dziecięce i młodzieńcze lektury współczesnych seniorów : wybory czytelnicze na podstawie wywiadów ze słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku

---

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 1, 147-161

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**DZIECIĘCE I MŁODZIEŃCZE LEKTURY
WSPÓŁCZESNYCH SENIORÓW.
WYBORY CZYTELNICZE NA PODSTAWIE WYWIADÓW
ZE SŁUCHACZAMI UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU**

Sila oddziaływania książki w dzieciństwie i młodości dla pokolenia dziesiętnych seniorów była szczególnie duża ze względu na brak w najbliższym otoczeniu innych środków przekazu (zwłaszcza masowego), które mogłyby stanowić konkurencję dla słowa pisanego (czytanego). Przedmiotem niniejszego opracowania są dziecięce i młodzieńcze wybory lekturowe we wspomnieniach współczesnych seniorów. Celem badań było ustalenie najważniejszych autorów, tytułów, tekstów czytanych w okresie dzieciństwa i młodości, pogrupowanie ich i przyporządkowanie typologii książek dziecięcych i młodzieżowych. Artykuł został napisany na podstawie wypowiedzi osób starszych urodzonych w drugiej połowie lat trzydziestych i w latach czterdziestych XX w.

Zasadniczą metodą badawczą był sondaż diagnostyczny, a jako podstawową technikę badawczą wykorzystano wywiad kwestionariuszowy *face to face*. Badania realizowano w latach 2008–2010, wśród 240 słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku [dalej UTW]² na Uniwersytecie Wrocławskim. Zgodnie z kwestionariuszem wywiadu przeprowadzono 211 wywiadów, z czego docelowej analizie zostały poddane 194 rozmowy³. Na potrzeby niniejszego tekstu nie uwzględniono jednak kolejnych 40 respondentów – osób urodzonych przed 1935 r., bowiem dojrzewali oni w innym świecie – wśród innych wielokrotnie książek, zwłaszcza jeżeli chodzi o lektury

¹ Uniwersytet Wrocławski, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa.

² Liczba słuchaczy UTW przy UWr wynosiła ogółem: w roku akad 2008/09 – 737, a w 2009/10 – 751. (Stemplowska, s.18).

³ Siedmiu rozmów nie można było poddać opracowaniu, ponieważ dominowały w nich głównie poboczne wątki, respondenci nie odpowiedzieli na większość pytań, a raczej nie dali możliwości ich zadania, ze względu na brak koncentracji, potrzebę wypowiedzenia się przed chętnym rozmówcą-słuchaczem; większość z nieopracowanych rozmów było bardzo chaotycznych lub respondenci na końcu stwierdzali, że nie zgadzają się na wykorzystanie nawet anonimowych danych

szkolne⁴. Ostatecznie wzięto więc pod uwagę 154 badanych, w tym 137 kobiet i 17 mężczyzn. Była to grupa homogeniczna jeżeli chodzi o miejsce zamieszkania (95,5% to mieszkańcy Wrocławia) i dość jednorodna pod względem wykształcenia (61,7% posiadało wykształcenie wyższe, a 31,8% średnie). Badani stanowili szczególną grupę czytelników, zarówno ze względu na wiek, jak i styl życia. Były to więc osoby zamieszkujące w przestrzeni wielkomiejskiej, które ukończyły co najmniej 60 lat i zakończyły już działalność zawodową. Jednocześnie udział respondentów w zinstytucjonalizowanej i rozbudowanej formie edukacji w ramach UTW świadczył o podejmowaniu przez nich aktywności intelektualnej, fizycznej, społecznej itp.

W artykule omówiono najważniejsze typy książek wspominanych przez seniorów oraz wymienianych przez nich autorów i tytuły. Na podstawie liczby wskazań sporządzono wykaz najpopularniejszych autorów i tytułów z lat dzieciństwa i młodości. Tekst stanowi więc swoisty katalog lektur obecnych seniorów z wczesnego okresu ich życia. Ze względu na ograniczenia objętościowe nie zostaną omówione okoliczności lektury, stany emocjonalne i związki z poszczególnymi bohaterami czy autorami. Jest to niemały materiał badawczy, bowiem respondenci, odnosząc się do niezapomnianych książek z dzieciństwa, wspominali nie tylko zapamiętane tytuły, ale też atmosferę, sytuację, jakie towarzyszyły konkretnej książce tudzież poszczególnemu jej egzemplarzowi. Okazało się, że seniorzy-słuchacze UTW chętnie dzielili się zróżnicowanymi, zindywidualizowanymi i bardzo osobistymi refleksjami na temat swoich lektur, formułowali sądy i opisywali zapamiętane wrażenia.⁵ Próba typologii barier w dostępie do książek w dzieciństwie okazała się zadaniem bardzo trudnym, bowiem linie podziału wielokrotnie się krzyżowały. Analizując wypowiedzi badanych, za czynniki w najwyższym stopniu determinujące (ograniczające) możliwości lekturowego dzieciństwa uznano: wojnę, powojenne problemy polityczne, trudności materialne i perturbacje rodzinne. Zaproponowane podziały nie oddają w pełni złożonej sytuacji respondentów w młodości. Jednak istotne było wychwycenie okoliczności, które respondentom do dzisiaj wydają się najważniejszymi barierami w dostępie do książki. Okazało się, że więcej niż 1/3 badanych (38%) nie dostrzegła w swojej młodości żadnych problemów w tym zakresie. Natomiast najczęściej wskazywanym ograniczeniem była

⁴ Krzysztof Uściński, analizując – opracowane przez Annę Franaszek – wykazy lektur za lata 1946-1999, dowodzi, że największych zmian w kanonie edukacyjnym dokonano w latach 1948 i 1949. Autor wskazał na przełom ilościowy i jakościowy wykazując, iż ponad połowa książek wprowadzonych wówczas do kanonu to zupełnie nowe tytuły, których zamiany dokonano wedle niejednorodnych kryteriów, z przewagą wyborów ideologicznych. (Uściński,) (Franaszek, 2006).

⁵ Zagadnienia te zostaną szerzej omówione w osobnym tekście przygotowanym do druku. Dla ogólnego nakreślenia kontekstu (dzieciństwo i młodość badanych), zostały zarysowane problemy związane z dostępem do książki – szerzej ta tematyka zostanie uwzględniona w odrębnym tekście.

wojna i towarzyszące jej okoliczności, o których wspominał co piąty senior (21%), przy czym ponad połowa z tej grupy (12% wszystkich respondentów) zaznaczyła, że w czasie okupacji w ogóle nie miała możliwości kontaktu z lekturą. Jednocześnie co siódmy badany wymieniał trudną sytuację rodzinną (14%), a co ósmy i co dziewiąty odpowiednio kłopoty finansowe (12%) bądź powojenne problemy polityczne (11%) jako utrudnienia na drodze do książki.

Wspominając niezapomniane książki dzieciństwa, respondenci podawali najczęściej konkretne tytuły i nazwiska autorów⁶, zarówno utworów popularnych, wielokrotnie wznawianych, jak i „zapomnianych efemeryd”⁷. Na podstawie wypowiedzi respondentów oraz wykorzystując typologię Grzegorza Leszczyńskiego (Leszczyński, 2003), dokonano następującego podziału wskazywanych tytułów:

- utwory (wierszyki, bajeczki, opowiadania) dla najmłodszych,
- baśnie,
- literatura obyczajowo-romansowa,
- literatura przygodowo-podróżnicza,
- klasyka literatury dla dorosłych (polska i obca),
- książki poza typologią.

Najczęściej wspomnianym typem literatury była obyczajowo-romansowa (34%), co nie dziwi przy przewadze kobiet w badanej grupie, Podobną popularnością (33%) cieszyła się obecna w lekturach szkolnych wielu pokoleń oraz „zapośredniczona” z innych kontekstów kulturowych klasyka literatury polskiej dla dorosłych. Co czwarty respondent (25%) wskazał literaturę podróżniczo-przygodową, a co szósty wspominał klasykę obcą (17%), baśnie (18%) i literaturę poza typologią (17%). Tylko co dziesiąty badany (10%) wymieniał jako ważne utwory dla najmłodszych. Wydaje się jednak, że moc tych ostatnich tkwi w atmosferze wytwarzanej przez – niezbędnego w tym okresie – pośrednika i w emocjonalnej sile przekazu, jaka pozostała w pamięci respondentów. W ich wspomnieniach dominowały wskazania utworów i pisarzy polskich. Można było jednak zauważyć znaczne różnice w zależności od typu literatury. I tak, obecna w różnych kontekstach kul-

⁶ Trzeba przyznać, że badani pamiętali wiele istotnych szczegółów, chociaż zdarzało im się pomylić lub przekręcić tytuł czy nazwisko autora, najczęściej też wskazywano potoczną wersję tytułu popularnych utworów np. „Robinson” zamiast „Przypadki Robinsona Crusoe.” W niektórych przypadkach trudno było dociec, czy respondent wymieniając tytuł, miał na myśli oryginalny utwór dla dorosłych czy też jego adaptację dla młodzieży, niełatwo było też wskazać właściwą wersję popularnych utworów, zaczerpniętych z przekazów ludowych. Ze względu na wskazane dylematy, za podstawę klasyfikacji przyjęto utwór oryginalny i jego autora, chyba że respondenci wyraźnie wskazali na konkretną wersję czy adaptację, np. „Czerwony Kapturek” w wersji Brzechwy lub „Dwie Dorotki” w wersji Porazińskiej.

⁷ Np. wspomnienie książki *Awanturki Pani Kurki*, która okazała się edycją reklamową elektroni warszawskiej z 1939 r. (Odroważ, Walentyłowicz, 1939). Informacja pochodzi z (Krasowska, Grefkowicz, 1995).

turowych (szkoła, środki przekazu) klasyka literatury polskiej była jedna z najczęściej wymienianych grup utworów, klasykę obcą zaś wskazywano dwa razy rzadziej. Odmienne, czyli ze znaczną przewagą autorów obcych, wybierano w obrębie literatury przygodowo-podróżniczej i w grupie baśni. Wspomnienia książek z dzieciństwa były bardzo zindywidualizowane, dotyczyły różnych autorów i utworów, przy czym 29% respondentów wymieniło tylko jeden tytuł z dzieciństwa. Natomiast co siódmy badany wskazał pięć i więcej utworów, a w sumie 39% respondentów wymieniało dwie do czterech książek z młodości. Jeszcze częściej przypominano sobie nazwiska autorów: co czwarty badany wskazywał tylko jednego autora, co piąty pięciu i więcej, natomiast od dwóch do czterech pisarzy wymieniło 42% badanych.

Wspomnienia utworów dla najmłodszych

W omawianej grupie utworów wyszczególniono wierszyki, bajeczki, opowiadania dla najmłodszych, jednak część tytułów można zaklasyfikować „bardzo blisko”, np. baśnie. W takim przypadku najważniejszym kryterium stał się więc odbiorca⁸, dla którego przeznaczone były wymieniane tytuły, a nie podział *sensu stricto* literaturoznawczy.

Jeżeli chodzi o utwory dla najmłodszych, badani skupiali się przede wszystkim na konkretnych tytułach i najczęściej wspominali⁹: wiersze Jana Brzechwy (4) i *Plastusiowy pamiętnik* Marii Kownackiej (4), a także twórczość dla dzieci Juliana Tuwima (2). Pozostałe utwory przypominali już tylko pojedynczy respondenci. Były to głównie opowiadania i powieści fantastyczne np. *Cudaczek-wyśmiewaczek* Julii Duszyńskiej, *Przygody Koziołka Matołka* Kornela Makuszyńskiego, *O psie, który jeździł koleją* Romana Pisarskiego, *Karolcia* Marii Krüger; bajki magiczne np. *Czerwony Kapturek* Jana Brzechwy¹⁰, *Dwie Dorotki* Janiny Porazińskiej i opowiadania z życia zwierząt np. *Puc*, *Bursztyn i goście* Jana Grabowskiego. W omawianej grupie wspomnianych tytułów jedynie *Jemiołka* Haliny Koszutskiej

⁸ W analizie uwzględniono teksty, „które nadają się dla dzieci niepotrafiących jeszcze samodzielnie czytać (poznają je za pośrednictwem dorosłych) lub podejmujących pierwsze próby samodzielnego czytania. Są to utwory napisane prostym językiem, przystępne, nieskomplikowane, w których różne formy i środki wyrazu wzajemnie się przenikają” (Staniów, 2006, s. 82); zob. też uwagi J. Dunina na ten temat: „w książce dla najmłodszych ze względu na tekst nie ma wyraźnych granic gatunkowych. Baśnie, wesołe wierszyki, powiastki i powieści stoją obok dziełek, które należałoby zakwalifikować jako popularnonaukowe lub publicystyczne, mówiące dzieciom o różnych zawodach, o ludzkiej pracy, dziejach, obcych krajach i o kolegach w nich mieszkających, o zwierzętach, roślinach, maszynach i wielu innych sprawach” (Dunin, 1991, s. 26).

⁹ W przypadku wielu typów literatury mamy do czynienia z dużą indywidualizacją wyborów (wspomnień), stąd znaczną ich część stanowią pojedyncze wskazania poszczególnych utworów, dlatego celowo cała prezentacja liczbowa (w odniesieniu do autorów i tytułów) została opisana w liczbach bezwzględnych.

¹⁰ Respondentka wyraźnie zaznaczyła, że chodzi o tę wierszowaną wersję utworu.

oraz wspomniane już *Awanturki Pani Kurki* Janusza Odrowąża i Mariana Walentynowicza to utwory zapomniane i nieznane dziś młodszemu odbiorcom. Kompleksowo, bez wskazania konkretnego tytułu, przypomniano ponadto twórczość Ewy Szelburg-Zarembiny i Janiny Porazińskiej. Określano je ogólnie jako „wierszyki dla dzieci”, odwołując się w takich przypadkach jedynie do nazwiska autora np. Jana Brzechwy czy Juliana Tuwima¹¹. Generalnie wierszyki, ale też bajki, wspomniane były często w związku z sytuacją lekturową lub atmosferą utworu, były formą chętnie słuchaną i/lub czytaną w dzieciństwie i najczęściej kojarzoną z bliskością pośrednika, zwłaszcza rodziców.

Wspomnienia baśni

We wskazaniach czytelników bardzo często brano pod uwagę ogólne określenia, bowiem w przypadku tej grupy utworów respondenci szczególnie często nie pamiętali tytułów, a zwłaszcza autorów ludowych opowieści, wielokrotnie podawanych ustnie i/lub czytanych bądź opowiadanych przez osoby trzecie, np. bajki o królewnach lub baśnie czytane przez mamę. Wspominając ukochane baśnie z dzieciństwa, respondenci najczęściej wymieniali ogólnie utwory dla dzieci Marii Konopnickiej (14), ale pamiętali też konkretne tytuły: *O krasnoludkach i o sierotce Marysi*, *Na jagody*, *Jak to ze lnem było*. Podobnie wspominali twórczość Hansa Christiana Andersena (10), mówiąc ogólnie o jego baśniach (nie pamiętali tytułów), ale też wymieniając konkretne utwory, jak np. *Calineczka*, *Mała syrenka*, *Księżniczka na ziarnku grochu*. Często przypomniano baśnie braci Jacoba i Wilhelma Grimmów (5), utwory Alana Aleksandra Milne'a i Antoine'a de Saint-Exupery'ego (po 4). Pojedyncze osoby wskazywały takich pisarzy, jak bajkopisarz Charles Perrault i autorzy znakomitych utworów dla dzieci James M. Barrie, Lewis Carroll, Carlo Collodi. Innych twórców baśni w ogóle nie kojarzono z utworem, więc jedynie wymieniano tytuły, bez wskazania ich autorów.

Najpopularniejszymi tytułami baśniowymi we wspomnieniach seniorów (poza ogólnie przywoływanymi baśniami Andersena) okazały się utwory: *O krasnoludkach...* (5) oraz *Mały książę* Saint-Exupery'ego. Niemal równie często badani przypominali sobie *Kubusia Puchatka* Milne'a (4), natomiast dwukrotnie wskazano *Konika Garbuska* Piotra Jerszowa.

Wspominani przez respondentów autorzy bajek i baśni to głównie pisarze zaliczani do klasyków literatury dziecięcej, a ich utwory umieszczane są w kanonie tejsze oraz na listach lektur szkolnych. Nawet pojedynczo wskaziwane utwory to baśnie wciąż jeszcze wznawiane, ekranizowane, obecne w kontekstach kulturowych, np. *Piotruś Pan*, Jamesa M. Barrie'a, *Alicja w krainie czarów* Carolla, *Pinokio* Collodiego, *O czym szumią wierzby* Ken-

¹¹ Jedynym wyraźnie wymienionym tytułem był tylko *Bambo* tegoż autora.

netha Grahame'a, *Kopciuszek*, *Cudowna podróż* Selmy Lagerlöf. Bardzo interesujące wydają się wspomnienia utworów, które przez lata zostały już zapomniane, podobnie jak niejednokrotnie ich autorzy. Przykładem mogą być tu: *Księga Papugi* (wybór bajek perskich w opracowaniu Wandy Markowskiej i Anny Milskiej) czy *Cudowne bajki* Adolfa Dygasińskiego¹². Warto też zwrócić uwagę na pewien rys charakterystyczny dla osób, których dzieciństwo i/lub młodość przypadła na czasy PRL – otóż pokolenie trzeciego wieku z sentymentem i nostalgią wspominało bajki rosyjskie, wymieniając też konkretne utwory: *Żar ptaka* Nikołaja Jazykowa czy należącego do światowego kanonu literatury dziecięcej *Konika Garbuska*.

Wybory literatury obyczajowo-romansowej

Jest to jedna z obszerniejszych grup, które wyodrębniono z lekturowych wspomnień młodości, co wydaje się naturalne ze względu na silne sfeminizowanie badanej grupy. Uwzględniono tu zarówno powieści dla dzieci i młodzieży, jak i dla dorosłych, bowiem po tego typu utwory szczególnie chętnie sięgały dorastające dziewczęta. Do omawianego typu zaliczono więc szeroko pojętą literaturę dla dziewcząt i tzw. literaturę kobiecą, wzięto pod uwagę wiele podgatunków prozy powieściowej, m.in. powieść obyczajową, psychologiczną, wspomnieniową, historyczną o charakterze obyczajowym. Dodatkowo uwzględniono również klasyczne romanse, chętnie czytane w młodości (niekiedy nawet jako utwory zakazane). Na literaturę obyczajowo-romansową jako ulubioną lekturę młodości wskazało 76 osób. Najpopularniejszą autorką lat młodości okazała się Lucy M. Montgomery (28), wielokrotnie wymieniani byli również: Maria Rodziewiczówna (10), Frances Hodgson-Burnet (5), Edmund de Amicis (5), Astrid Lindgren (5), Helena Mniszkówna (3), Harriet Beecher Stowe (3), Lidia Czarska (3), John Galsworthy (3), Kornel Makuszyński (3), Erich M. Remarque (3), Hanka Kowalska (2), Margaret Mitchell (2). Trzeba jednak przyznać, że trudno mówić w tym przypadku o najpopularniejszych autorach, bowiem tylko nielicznych wskazano ze względu na całokształt twórczości, najczęściej nazwiska łączono z konkretnym tytułem (poza Rodziewiczówną i Remarkiem).

Trzy najczęściej wspominane książki są zaliczane do światowego kanonu klasyki dla dzieci i młodzieży, do dzisiaj cieszą się renomą, są wznawiane i/lub ekranizowane. Najpopularniejszy okazał się światowy bestseller powieści dla dziewcząt: *Ania z Zielonego Wzgórza* Montgomery. Niektórzy respondenci wspominali również pozostałe części cyklu, jednak pierwszy tom potraktowali jako swego rodzaju hasło, znak rozpo-

¹² Są to baśnie i bajki utrzymane w różnych konwencjach gatunkowych, autorstwa znanego prozaika i publicyisty (Tylicka, Leszczyński, 2002, s. 95).

znawczy. *Ania...* okazała się też ponadgatunkowym tytułem najczęściej wymienianym jako ukochana książka dzieciństwa i młodości. Zdecydowanie mniejsza liczba respondentów wskazała inny światowy przebój: *Serce Edmona de Amicisa* (5) oraz najpopularniejszą w Polsce powieść Astrid Lindgren *Dzieci z Bullerbyn* (5). Mniej niż pięć wskazań uzyskały zagraniczne powieści dla dziewcząt: *Mała księżniczka* i *Tajemniczy ogród*, Frances Hodgson-Burnett (2 i 3), adaptacje dla młodzieży np. powieść społeczna *Chata wuja Toma* Harriet Beecher Stowe (3). W tej grupie znalazły się również „dorosłe” powieści chętnie czytane przez dziewczęta. Były to: światowy bestseller *Przeminęło z wiatrem* Mitchell, kultowa powojenna *Pestka* Hanki Kowalskiej oraz powieść rodzinna *Saga rodu Forsythe’ów* Johna Galsworthy’ego (po 2).

Pojedyncze wskazania uzyskiwały zarówno utwory przypominane w okresie powojennym, wznawiane i/lub ekranizowane, jak też zupełnie obecnie zapomniane. Przeważała proza powieściowa dla dziewcząt. Wspominano powieści pensjonarskie, popularne i wielokrotnie wznawiane szczególnie w okresie międzywojennym np. *Wspomnienia pensjonarki*, *Druga Nina: powieść dla dorastających panienek*, *Księżniczka Dżawacha* rosyjskiej/radzieckiej pisarki Lidii A. Czarskiej. Wskazywano też utwory obyczajowe (*Tajemniczy opiekun* Jeana Webstera), psychologiczno-obyczajowe (*Dziewczęta z Nowolipek* Poli Gojawiczyńskiej¹³) i historyczno-obyczajowe (*Panienka z okienka* Deotymy, *Dziewczyzny z Krynoliny* Hanny Muszyńskiej-Hoffmannowej).

Tytuły przypominane jako ulubione z dzieciństwa potwierdzają, że lekturami dziewczęcymi stawała się też klasyka literatury romansowej; wymieniano zwłaszcza polskie tytuły np. *Trędowata*, *Verte* Heleny Mniszkówny, *Dzieje grzechu* Stefana Żeromskiego, *Dzikuskę* Ireny Zarzyckiej oraz powieści Marii Rodziewiczówny, zarówno te najbardziej poczytne: *Dewajtis*, *Między ustami a brzegiem pucharu*, *Lato leśnych ludzi*, jak i te mniej popularne: *Błękitni*, *Kwiat lotosu*. Czytano też utwory zagraniczne uznane za klasykę romansu np. *Luk triumfalny* Ericha M. Remarque’a i powieść rodzinną *Rodzina Whiteoaków* Mazo de la Roche’a.

Wspomnienia respondentów dotyczyły również utworów, które były adresowane do obu płci. Wymieniano powieści z życia szkolnego, np. autobiograficzne *Wspomnienia niebieskiego mundurka* Wiktora Gomulickiego i *Bezgrzeszne lata* Kornela Makuszyńskiego, wskazywano też na *Jutro będzie słońce* Marii Kann, *Tajemnicę Janki* Barbary Tarnowskiej, *Pamiętnik Wacławy* Elizy Orzeszkowej, *Gwiazdy w studni* Gustawa Morcinka i *Pokój na poddaszu*¹⁴ autorstwa Wandy Wasilewskiej.

¹³ Powieść funkcjonuje w dwóch równoległych obiegach: elitarnym i popularnym.

¹⁴ Lektura w szkole podstawowej w latach 1950-90 (Franaszek, 2006).

Wybory literatury przygodowo-podróżniczej

W grupie utworów przygodowo-podróżniczych uwzględniono nie tylko książki przygodowe, podróżnicze, ale też powieści fantastyczne, detektywistyczne, wojenne, marynistyczne oraz powieści historyczne o charakterze przygodowym. Najpopularniejszymi autorami powieści przygodowo-podróżniczych z czasów młodości respondentów byli: mistrz historycznych powieści „płaszczka i szpady” Aleksander Dumas (13) i autor „indiańskich” powieści z Dzikiego Zachodu Karol May (10). Dużą popularnością cieszył się również Henryk Sienkiewicz jako twórca polskiej robinsonady *W pustyni i w puszczy* (choć czytelnicy wspominali przede wszystkim jego Trylogię). Często wspomniano też takich pisarzy, jak: James Curwood, Daniel Defoe (po 6 głosów), Ethel Lilian Voynich (5), Mark Twain, Jules Verne (po3) i Ferenc Molnar (2).

Najchętniej czytany w młodości tytułem „przygodowo-podróżniczym” było arcydzieło Sienkiewicza, powieść-robinsonada *W pustyni i w puszczy* (9), która zyskała dwa razy więcej sympatyków niż klasyk-prekursor *Przygodki Robinsona Crusoe* (5). Z sentymentem wspomniano powieści Aleksandra Dumasa (ojca): klasykę powieści „płaszczka i szpady” *Trzej muszkieterowie* (7) i awanturniczą powieść tajemnic *Hrabia Monte Christo* (4); poza tym wspomnienia budziła książka *Szerszeń* Ethel Lilian Voynich (4), klasyk powieści „indiańskiej” *Winnetou* (5) i inny utwór Maya pt. *Old Surehand*¹⁵. Respondenci przypominali sobie również klasykę literatury dziecięcej: *Przygody Tomka Sawyera*, *Chłopcy z Placu Broni* (2)¹⁶ i znane powieści przygodowe. Trzy głosy uzyskał cykl Jamesa O. Curwooda: *Szara wilczyca* i *Bari – syn szarej wilczycy* (2 i 1). Dwukrotnie wskazano też na radziecką powieść przygodową *Timur i jego drużyna* Arkadija Gajdara, odbieraną – mimo ideologicznego wydźwięku – jako powieść o wartościach i życiu młodości, oraz fantastyczne powieści *Kapitan Nemo*¹⁷ Juliusa Verne’a.

Ponadto wymieniano powieści indiańskie (*Ostatni Mohikanin* Jamesa F. Coopera), traperskie (*Duch puszczy* Roberta M. Birda) i polskie powieści dla chłopców: podróżniczy cykl o Tomku Wilmowskim Alfreda Szklarskiego, przygodową *Księżę urwisów* Edmunda Niziurskiego, pierwszy polski kryminał dla dzieci (Waxmund, 2002, s. 20), *Szatana z siódmej klasy* Kornela Makuszyńskiego. Swoje miejsce w lekturowej podróży do lat dzieciństwa

¹⁵ Chociaż często mylono ten tytuł i noszącego imię Old Surehanda („Pewna Ręka”) białego myśliwego z innym bohaterem powieści K. Maya: Old Shatterhandem („Miażdżąca/Grzmocąca Ręka”).

¹⁶ Tytuł klasyfikowany bywa wprawdzie jako powieść psychologiczna, co w obecnym zestawieniu powinno zostać umieszczone w grupie literatura obyczajowo-romansowa, jednak zakwalifikowano go do literatury przygodowo-podróżniczej ze względu na komentarze respondentów i wspomnianie utworu jako *książki przygodowej o wartościach*.

¹⁷ Wprawdzie nie ma utworu Verne’a pod tym tytułem, jednak w tekście zacytowano sformułowania respondentów, używających imienia bohatera, który występuje w powieściach *20 000 mil podmorskiej żeglugi* i *Tajemnicza wyspa* (a także w *Dwóch latach wakacji*).

zajęły też powieści historyczne: *Uczniowie Spartakusa* Haliny Rudnickiej, wojenne (twórczość Janusza Meissnera), detektywistyczne (cykl o Sherlocku Holmesie Artura Conan Doyle'a).

Wybory klasyki dla dorosłych

W zakresie klasyki dla dorosłych badani seniorzy zazwyczaj wskazywali utwory/autorów kanonu szkolnego (Zeler 1996, s. 106 i nast.), czyli spisu o zwykle szerokim adresie czytelniczym. Status dzieł powszechnie uznawanych (kanonicznych, klasycznych) wyjaśnia ich dużą popularność jako tekstów zapamiętanych z dzieciństwa. W wielu przypadkach bowiem były to jedyne książki dostępne wówczas (czytane w ramach obowiązku szkolnego) bądź zapośredniczone przez lata z innych kontekstów kulturowych czy sytuacji życiowych. Wskazując utwory literatury polskiej, respondenci równie często wymieniali autorów, jak i tytuły. Najpopularniejszym pisarzem młodości okazał się Sienkiewicz (42). Często, choć zdecydowanie rzadziej niż autora *Trylogii*, wspomniano też XIX-wiecznych autorów z kanonu szkolnego: Bolesława Prusa (13), Adama Mickiewicza (12), Elżę Orzeszkową (10). Zdecydowanie rzadziej zaś Ignacego Kraszewskiego (6) i Juliusza Słowackiego (3). Ponadto wymieniano pisarzy młodopolskich i dwudziestolecia międzywojennego: Stefana Żeromskiego (4), Marię Dąbrowską (4), Władysława Reymonta (3), Zofię Nałkowską (2) i poetów: Konstantego I. Gałczyńskiego (3), Juliana Tuwima (3), Bolesława Leśmiana (2).

Rozkład popularności „kanonicznych” książek z młodości był bardzo podobny jak ich autorów. Utwory Sienkiewicza nie tylko uzyskały najwięcej wskazań, ale też respondenci wymienili największą liczbę tytułów pisarza. Wspomniano więc przede wszystkim *Trylogię* (16) i – osobno – poszczególne jej części: *Potop* (3), *Pana Wołodyjowskiego*, *Ogniem i mieczem* (po 1)¹⁸; po kilka wskazań uzyskały też *Quo vadis* (4), *Krzyżacy* (4), *Janko Muzykant*, *Latarnik* i *Za chlebem* (po 1). Wspomniano też utwory innych autorów. Były to: *Pan Tadeusz* (8) Mickiewicza, *Lalka* (8) i *Faraon* (3) Prusa, *Nad Niemnem* Orzeszkowej (5), *Noce i dni* (4) Dąbrowskiej, *Chłopi* (3) Reymonta, *Chata za wsią* i *Ulana* (po 2) Kraszewskiego.

Wśród klasyków literatury zagranicznej najczęściej przywoływano tytuły Karola Dickensa (7), Jacka Londona (7), Honoriusza Balzaka (5), Ernesta Hemingwaya (5). Więcej niż jedno wskazanie uzyskali również Wiktor Hugo (po 3) i Giovanni Boccaccio, Joseph Conrad, Gustaw Flaubert, John Steinbeck, Marie-Henri Beyle (Stendhal), Lew Tołstoj (po 2). Najpopu-

¹⁸ Respondenci prawie nie wymieniali poszczególnych części *Trylogii* jako ważnych dla nich lektur młodości, lecz wskazywali ją jako całość. Możliwe, że część respondentów przyjęła określenie *Trylogia* jako swego rodzaju hasło, prawdopodobnie też powodem lektury wszystkich tomów mogła być nie tylko naturalna przyjemność, ale też swego rodzaju powinność czytelnicza.

larniejszą książką młodości zaliczaną do klasyki literatury obcej okazał się *David Copperfield* Karola Dickensa (5), a po dwóch respondentów wymieniono powieści: *Biały Kieł* i *Martin Eden* Londona, *Nędznicy* Hugo, *Stary człowiek i morze* Hemingwaya. Respondenci wspominający lektury młodości wskazali również *Czarodziejską górę* Tomasza Manna, *Mistrza i Małgorzatę* Michaiła Bułhakowa, *Don Kichota* Miguela Cervantesa, *Dekameron* Boccaccia, *Dziewczynę o złotych włosach* i *Komedie ludzką* Balzaca, *Katedrę Marii Panny w Paryżu* Hugo, *Małą Dorrit* Dickensa, *Wojnę i pokój* Lwa Tołstoja, *Zew krwi* Londona. Warto zauważyć, że często popularne powieści np. *Mała Dorrit* czy *David Copperfield* Dickensa, pisane dla dorosłego czytelnika, z czasem stawały się lekturą głównie młodzieży (zwłaszcza, gdy główny bohater był w zbliżonym do niej wieku). Wiele z powieści miało też swoje adaptacje, przeznaczone dla młodego odbiorcy, np. *Nędznicy* Hugo czy *Don Kichot* Cervantesa¹⁹.

Wspomnienia innych książek, czyli literatura poza typologią

Wśród książek wymienianych przez seniorów znalazła się również grupa autorów/ tytułów poza utworzoną typologią. Przeważała tu literatura dla dorosłych, wspominana jako lektura młodości. Były to w większości pojedyncze wskazania, jedynie Karol Bunsch, jako ulubiony autor, był wymieniony cztery razy. Po dwie osoby wybrały również *Żywoty świętych* i *Elementarz* Mariana Falskiego; co ciekawe, więcej niż jedno wskazanie uzyskały też dwa tytuły autorów radzieckich: powieść dydaktyczna *Młoda Gwardia* Aleksandra Fadiejewa i *Poemat pedagogiczny* Antona Makarenki (po 2). Pozostałe, pojedyncze już wybory respondentów dotyczyły grupy utworów zróżnicowanych pod względem gatunków literackich i adresu czytelniczego, które były jednak przede wszystkim przeznaczone dla dorosłych czytelników. I tak, pojedyncze wskazania uzyskały inne utwory klasyków polskich (np. poezje Mickiewicza), obcych (np. powieść fantastyczna *Jaszczur* Balzaka), a także literatura wysoka: twórczość Witolda Gombrowicza, Sławomira Mrożka, Franza Kafki, Marcela Prousta (*W stronę Swanna*), Jeana Paula Sartre'a (*Drogi do wolności*). Wymieniano też wiersze: Adama Asnyka, Mickiewicza, Apollinaire'a, Małgorzaty Hillar. Respondentka wychowana w Związku Radzieckim, związana z kulturą rosyjską i radziecką, wspominała młodość kojarząca się z poezją ważnych jej przedstawicieli: Mariny Cwietajewej, Nikołaja Niekrasowa, Osipa Mandelsztama, Włodzimierza Majakowskiego, Michaiła Michajłowa. Swoich wielbicieli poza tym znalazły tym fraszki Jana Sztaudyngera, Mariana

¹⁹ Podobnie zresztą funkcjonowały uwzględnione w innych kategoriach utwory zarówno autorów zagranicznych np. *Chata wuja Toma* Beecher Stowe, *Przypadki Robinsona Cruoe* Defoe'a, baśnie braci Grimm, jak i polskich np. *Trylogia*, *Quo vadis*, *Krzyżacy* Sienkiewicza czy *Popioły* Żeromskiego (Żabski, 1997; Tylicka, Leszczyński, red. 2002).

Załuckiego, Tadeusza Żeleńskiego-Boya. Niektórzy respondenci wymieniali autorów, którzy w okresie ich młodości reprezentowali nowe kierunki/prądy w literaturze zagranicznej (François Sagan, Johna R.R. Tolkien, Aldous Huxley) i polskiej (Leopold Tyrmand, Stanisław Lem, Edward Stachura, Andrzej Sapkowski), traktowani niejednokrotnie jako tzw. pisarze kultowi czy pokoleniowi.

Z sentymentem wracano pamięcią do powieści historycznych (twórczość George'a Bidwella, Karola Bunscha) i literatury faktu (*Miłość niejedno ma imię* Pierre'a La Murre'a i twórczość Tadeusza Borowskiego). Wymieniano też inne tytuły polskie, np. opowiadania Jerzego Andrzejewskiego *Złoty lis* i zagraniczne: twórczość François Mauriaca, *Wrześniowe róże* Andre Maurrois, *Zbrodnię księdza Amaro* Jose Maria Eca de Queiros, *A lasy wiecznie śpiewają* Trygve Gulbrandsena, *List z kogucimi piórami* Hua Szan, *Księża z San Michele* Axela Munthe, *Egipcjanina Sinuhe* Miki Waltariego. Oprócz literatury pięknej, we wspomnieniach badanych obecna była literatura religijna i dewocyjna: (Biblia, książeczka do nabożeństwa, *Żywoty świętych*, utwory ks. Stanisława Paślowskiego), poradniki (np. *Encyklopedia zdrowia*), *Elementarz* Mariana Falskiego i czasopismo *Płomyczek*. W odniesieniu do grupy utworów religijnych lub poradnikowych respondenci wielokrotnie zauważali, że silne emocje/wrażenia z lektury tych tekstów pozostały w ich pamięci, bowiem były to często jedyne książki dostępne w domu rodzinnym.

Wybory najpopularniejszych tytułów i autorów

Na zakończenie przeglądu lektur z młodości sporządzono zestawienie najczęściej wspominanych przez respondentów nazwisk autorów i tytułów książek z dzieciństwa:

Autorzy z dzieciństwa:

1. Henryk Sienkiewicz (42)
2. Lucy M. Montgomery (28)
3. Maria Konopnicka (14)
4. Aleksander Dumas (13)
5. Bolesław Prus (13)
6. Adam Mickiewicz (12)
7. Hans Christian Andersen (10)
8. Karol May (10)
9. Eliza Orzeszkowa (10)
10. Maria Rodziewiczówna (10)
11. Ignacy Kraszewski (6)

Tytuły z dzieciństwa:

1. *Ania z Zielonego Wzgórza* (28)
2. *Trylogia* (10)
3. *W pustyni i w puszczy* (9)
4. *Lalka* (8)
5. *Pan Tadeusz* (8)
6. *Trzej muszkieterowie* (7)
7. *Dzieci z Bullerbyn* (5)
8. *Mały Książę* (5)
9. *O krasnoludkach i sierotce Marysi* (5)
10. *Przypadki Robinsona Crusoe* (5)
11. *Serce* (5)

Przy zaprezentowanym zestawieniu warto odwołać się do wyników badań czytelnictwa dzieci i młodzieży, jakie w 1946 r. przeprowadziła Aniela Mikucka dla Działu Upowszechniania Kultury Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” (Mikucka, 1946, s. 79–83). W czasie realizacji badań blisko połowa respondentów była w wieku zbliżonym do czytelników badanych przez A. Mikucką. Analizując efekty tych eksploracji na łamach „Bibliotekarza” z 1946 r., konstatowano: „widzimy [...] zdecydowaną przewagę lektury szkolnej, a więc przede wszystkim książek Sienkiewicza, Prusa, Żeromskiego, Kraszewskiego, Rodziewiczówny. Z pisarzy nieobjętych programem nauczania występuje najczęściej Makuszyński, dalej Gąsiorowski, Przyborski, London, Curwood i Czarska” (Makowiecka, 1946, s. 83). W dalszej części raportu dodano szczegółowe uwagi dotyczące różnic zainteresowań czytelniczych między płciami „Młodszy chłopcy najchętniej czytają o bitwach i przygodach, odpowiadają im książki Przyborskiego, Maya, Curwoda i naturalnie *Trylogia*. Dziewczynki interesują się najbardziej życiem rówieśniczek, opisywanym przez Montgomery, Czarską, ks. Pasławskiego i innych” (Makowiecka, 1946, s. 84). Wyraźnie widać znaczącą zbieżność ze wspomnieniami badanych współcześnie seniorów, bowiem wszyscy najpopularniejsi wówczas wśród młodzieży pisarze, po ponad 60. latach zostali wskazani (niektórzy po wielokroć) przez słuchaczy UTW. Oprócz autorów tekstów „kanonicznych” (np. Prus, Żeromski), wymieniano pisarzy utworów lżejszych (np. Sienkiewicz, Gąsiorowski), dla młodzieży (np. May), a nawet tych niecieszących się uznaniem krytyki literackiej (np. Czarska). Dodatkową koincydencją była ogromna popularność *Trylogii*²⁰. W 1946 r. Makowiecka stwierdziła:

Z utworów najpoczytniejszych przewyższyła wszystkie ilością głosów *Trylogia*. [...] zwycięstwo *Trylogii* jest bezsprzeczne. Nawet jeśli weźmiemy pod uwagę, że należy ona do obowiązkowej lektury szkolnej i część czytelników dlatego głównie ją wymienia, to jednak zdecydowana większość młodzieży kieruje się naprawdę nieklamany do niej upodobaniem. Pokrywa się to w dużym stopniu z podobnym do niej stosunkiem dorosłych (Makowiecka, 1946, s. 84).

Równie chętnie wspominali tę lekturę w XXI w. słuchacze UTW, przywoływali szczególne emocje podczas czytania i wskazywali na fascynację, niemal uwielbienie dla sienkiewiczowskich bohaterów oraz dla samego autora.

²⁰ W badaniach Mikuckiej zwracają odwołania do okupacyjnego podziału terytorialnego: „poczytność *Trylogii* jest taka sama wśród młodzieży z terenów okupowanych i anektowanych podczas wojny, ze wsi i miasta, ze wszystkich środowisk” (Makowiecka, 1946, s. 84).

***

Współcześni seniorzy to grupa wiekowa naznaczona w dzieciństwie i młodości trudnymi doświadczeniami, determinowanymi (częściej niż w przypadku ich dzieci i wnuków) przez okoliczności polityczne w kraju i na świecie, trudne sytuacje w rodzinach i osobiste dramatyczne przeżycia. W części pokolenia 60+ wyraźna jest pamięć „głodu” książki w młodości oraz istnienia barier w dostępie do edukacji. Znaczne różnice, jeżeli chodzi o miejsca zamieszkania, zasobności rodziny i stosunki w domu rodzinnym sprawiały, że respondenci w podobnych okolicznościach mieli różne możliwości dostępu do książki i odmienną perspektywę ich oceny. Jedni ubolewali nad niedostatkami lektury, inni przeciwnie – dostrzegali nowe perspektywy właśnie ze względu na nietypowe okoliczności. Szeroki adres utworów kanonicznych i status dzieł powszechnie uznawanych wyjaśnia popularność klasyki we wspomnieniach. Respondenci, wspominając książki dzieciństwa, bardzo rzadko odwoływali się do uniwersalnych kryteriów oceny zapamiętanych tekstów, takich jak ponadczasowość, mityczność itp. Nie zwracali również uwagi na inne składniki tego typu kryteriów, np. na poczytność, chociaż w niektórych przypadkach wskazywali pewne środowiskowe mody w odniesieniu do tzw. kultowych tytułów. W powojennej sytuacji politycznej poziom „satysfakcji czytelniczej” odbiorców zależał niejednokrotnie od profilu ich wyborów lekturowych. Miłośnicy klasyki i „dozwolonej” literatury współczesnej lub odbiorcy o niezbyt sprecyzowanych zainteresowaniach nie mieli problemów z dostępem do ulubionych tytułów (zarówno w bibliotekach, jak i księgarniach). Osobom interesującym się współczesnymi nurtami literackimi lub poszukującym literatury faktu na temat nierozwiązanych, niedopowiedzianych kwestii historycznych, politycznych etc., doskwierały niewątpliwie znaczące braki w ofercie wydawniczej i bibliotecznej.

Najczęściej wskazywani pisarze z lat młodości respondentów z UTW reprezentowali klasykę polską dla dorosłych, kanon światowej literatury dziecięcej i najpopularniejsze książki podróżniczo-przygodowe oraz obyczajowo-romansowe. Były to zatem teksty znane w Polsce, czasem na świecie, niejednokrotnie wznawiane i ekranizowane, nierzadko znajdujące się od lat w spisach lektur szkolnych. Wielokrotnie powracały w życiu seniorów również jako lektury dzieci czy wnuków. Warto w tym miejscu odwołać się do badań Jana Assmanna (2009, s. 59–99; Traba, 2009, s. 198–213), twórcy koncepcji pamięci kulturowej – mityzującej przeszłość. Badacz ten wskazywał, że pamięć jest nie tylko zdolnością fizjologiczną czy psychologiczną, ale również zjawiskiem społecznym, kulturowym. Według Assmanna pamięć jest podstawą zbiorowej tożsamości i społecznej wizji przeszłości. Pewna część naszej pamięci nie odzwierciedla naszych własnych przeżyć, ale opiera się na takich punktach z przeszłości, które są rezultatem okre-

ślonych oddziaływań społecznych, przeżyć innych ludzi bądź wpływów instytucjonalnych czy medialnych. Niewątpliwie więc niektóre wskazania i rekomendacje najpopularniejszych tytułów/autorów wynikały z licznych kontekstów kulturowych, „zapośredniczenia” kanonu i były przez respondentów wymieniane niejako automatycznie. Równoległe inne komentarze i wypowiedzi respondentów dotyczące zarówno treści (zwłaszcza losów bohaterów), jak i okoliczności lektury, świadczyły o silnym związku emocjonalnym z niektórymi tytułami i autorami kanonicznymi. Dopełnieniem obrazu dziecięcych lektur współczesnych seniorów były wymieniane pojedynczo, ale liczne utwory niekanoniczne, zwłaszcza te nieobecne przez lata na rynku wydawniczym i medialnym, a tym samym w świadomości przeciętnego polskiego odbiorcy. W takich przypadkach wspomnienie danego tytułu/autora miało wielokrotnie wymiar bardzo osobisty, indywidualny i „niepodtrzymywany” przez bodźce i okoliczności zewnętrzne. Te zapomniane tytuły stanowią przykłady książek, których szczególny związek z odbiorcą tworzył się na zasadzie indywidualnej więzi, niemodyfikowanej podczas późniejszych kontaktów. Jednak wrażenie, jakie wywarła młodzięcza lektura, okoliczności i towarzyszące jej emocje, były na tyle silne, że zapamiętane przez ponad pół wieku.

Bibliografia

- Assmann, J. (2009). *Kultura pamięci*. W: M. Saryusz-Wolska (red.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka* (s. 59–99). Kraków: Towarzystwo Autorów i wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS.
- Dunin, J. (1991). *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci: z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Franaszek, A. (2006). *Od Bieruta do Herlinga-Grudzińskiego. Wykaz lektur szkolnych w Polsce w latach 1946-1999*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Krassowska, B., Grefkowicz, A. (oprac.). (1995). *Bibliografia dla dzieci i młodzieży 1918-1939*. Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna.
- Leszczyński, G. (2003). *Literatura i książka dziecięca: słowo, obiegi, konteksty*. Warszawa: Wydawnictwo CEBID.
- Makowiecka, Z. [i in.] (1946). *Książki ulubione*. *Bibliotekarz*, 14.
- Mikucka, A. (1946). *Zainteresowania czytelnicze młodzieży*. *Bibliotekarz*, 14.
- Odrowąż J., Walentynowicz, M. (1939). *Awanturki Pani Kurki*. Warszawa: Elektrownia Miejska.
- Staniów, B. (2006). *Z uśmiechem przez wszystkie granice. Recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945-1989*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Stemplowska, I. (oprac.). *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Trzeciego*

- Wiek UWr za lata 1999-2013*. Wrocław. (Niepublikowany maszynopis).
- Traba, R. (2009). *Przeszłość teraźniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Tylicka, B., Leszczyński, G., (red.) (2002). *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Uściński K. „*Nauczyciel przedwojenny*”. *Korzenie, narodziny i funkcjonowanie mitu*. (Niepublikowany maszynopis).
- Waksmund, R. (2002). Literatura dziecka w „stuleciu dziecka”. Próba podsumowania. W: J. Papuzińska, G. Leszczyński (red.), *Kultura literacka dzieci i młodzieży u progu XXI stulecia* (s. 15–25). Warszawa: Wydawnictwo CEBID
- Zeler, B. (1996). Kanon-lektura-odbiór czytelniczy. W: K. Heska-Kwaśniewicz, I. Socha (red), *Młody czytelnik w świecie książki, biblioteki i informacji* (s. 106–115). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Żabski, T. (red.). (1997). *Słownik literatury popularnej*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.

Renata Aleksandrowicz

***Childhood and young adults books of today's seniors.
On the example of students of the University of The Third Age***

Summary

Today's seniors are the last generation to experience a childhood with no competition from mass media and electronic media. It is a generation raised in high regard for the written word and often mention in their lives *sacrum* of the book. The paper is based on research conducted among the students of the University of the Third Age of the University of Wrocław. The analysis of the respondents' surveys allowed us to map the typology of the most popular books in their childhood and youth, their authors and titles as well descriptions of the most significant obstacles in access to books. Drama and romance literature turned out to be the most popular among respondents. Polish classics, present in mandatory school reading lists and other cultural contexts, were nearly as popular. Respondents also enjoyed travel and adventure books, foreign classics, and fairy tales. Apart from books popular in Poland and around the world, respondents frequently mentioned works unavailable on the publishing and media market for many years which attest to the strong emotional impression they had in their youth. The memories of respondents were dominated by indications of pieces by Polish writers.

Keywords: books for children and young adults, reading of children and young adults, seniors' reading.